

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 23ΗΣ ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1972

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΓΡΗΓ. ΚΑΣΙΜΑΤΗ

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ ΜΕΛΟΥΣ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ.—Κριτική τῆς Ὀντολογίας τοῦ Heidegger, ὑπὸ Ἰωάννου
Ν. Θεοδορακοπούλου.*

Εἰς τὸν αἰῶνα μας ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἔθεσεν ἐκ νέου καὶ ριζικῶς τὸ κύριον πρόβλημα τῆς Μεταφυσικῆς, δηλαδὴ τὸ πρόβλημα τοῦ εἶναι, εἶναι ὁ Martin Heidegger εἰς τὸ βασικὸν ἔργον του «*Εἶναι καὶ Χρόνος*» («*Sein und Zeit*»). Ὁ Heidegger ἐχώρισε τὴν ἔννοιαν τοῦ εἶναι ἀπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ ὄντος, δηλαδὴ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἑνὸς ὄντος ἀπὸ τὴν ἔννοιαν τῶν πολλῶν ὄντων. Τὴν διακρίσιν αὐτὴν θεωρεῖ ὁ ἴδιος βασικὴν καὶ τὴν θέτει ἤδη εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔργου του. Κατὰ τὸν Heidegger ἡ ἔννοια τοῦ εἶναι εἶναι ἡ περισσότερον γενικὴ καὶ συγχρόνως ἡ περισσότερον σκοτεινὴ. Ὅμως ὁ Heidegger δὲν ἐξηγεῖ διατὶ θεωρεῖ τὴν ἔννοιαν αὐτὴν ὡς τὴν περισσότερον σκοτεινὴν. Λέγει μόνον ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ εἶναι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὀρισθῇ, διότι, ἐφ' ὅσον εἶναι ἡ περισσότερον γενικὴ, δὲν ὑπάρχει genus proximum, ὅπου ν' ἀναχθῇ. Τοῦτο βεβαίως σημαίνει ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὀρισθῇ μὲ τὴν ἀριστοτελικὴν Λογικὴν. Τοῦτο συμπεραίνεται κατὰ τὸν Heidegger ἀπὸ τὴν γενικότητα τοῦ εἶναι, συνάμα δὲ καὶ ἐπειδὴ τὸ εἶναι κατ' αὐτὸν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ νοηθῇ ὡς ὄν. Τὸ λογικὸν - ὄντολογικὸν αὐτὸ συμπέρασμα, ὅτι τὸ εἶναι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὀρισθῇ, λέγει ὁ Heidegger, δὲν ἔχει νὰ κάμῃ τίποτε μὲ τὴν διαφορὰν τοῦ εἶναι καὶ τοῦ ὄντος, διότι καὶ ἂν ἀκόμη τὸ εἶναι θεωρηθῇ ὡς τὸ ὑψιστον abstractum τοῦ ὄντος, παρα-

---

* J. N. THEODORACPOULOS, Critique de l'Ontologie de Heidegger.

μένει σύμφωνα με την λογικήν ως κάτι τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὀρισθῇ, δηλαδή νὰ ἀναχθῇ εἰς κάτι ἄλλο, διότι αὐτὸ τὸ κάτι ἄλλο δὲν ὑπάρχει.

Τὸ συμπέρασμα ὅμως τοῦτο τοῦ Heidegger, ὅτι, ἐπειδὴ τὸ εἶναι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὀρισθῇ, τὸ εἶναι δὲν εἶναι κάτι ὅπως τὸ ὄν, παραμένει ἀπλῶς μία ἀξίωσις. Κατὰ τὸν Heidegger θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπάρχη ἓνας ὀρισμὸς τοῦ εἶναι μὲ μίαν ἀντίστοιχον εἰδοποιὸν διαφορὰν. Ὅμως ἡ ἀριστοτελικὴ ἀκριβῶς παράδοσις δὲν γνωρίζει παρόμοιον ὀρισμὸν τοῦ εἶναι, δηλαδή τὴν ἀναγωγὴν του εἰς ἄλλο ἀνώτερον εἶδος. Ὁ Heidegger προσθέτει καὶ μίαν ἄλλην παρατήρησιν, ὅτι παρὰ ταῦτα τὸ εἶναι θεωρεῖται ὡς μία αὐτονόητος ἔννοια. Ὅπως ἀποδεικνύει κάθε πρότασις, ἡ λέξις «εἶναι», «ἐστὶ», ὑπάρχει μέσα εἰς κάθε λογικὴν συμπεριφορὰν τοῦ ἀνθρώπου καὶ εἶναι αὐτονόητος. Ὁ Heidegger προσθέτει ὅτι αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ ὁποῖον θεωρεῖται αὐτονόητον εἶναι κατὰ βάθος πράγματι ἀκατανόητον. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι μέσα εἰς κάθε «εἶναι», εἰς κάθε «ἐστὶ», πού χρησιμοποιοῦμεν ὅταν κρίνωμεν καὶ ὀμιλοῦμεν, δηλαδή ὅταν σχηματίζωμεν προτάσεις, ὑπάρχουν λογικὰ καὶ ὄντολογικὰ προβλήματα. Ὅμως ἀπὸ αὐτὸ δὲν μποροῦμεν νὰ καταλήξωμεν εἰς τὸ σημεῖον, ὅπου καταλήγει ὁ Heidegger, νὰ εἴπωμεν δηλαδή ὅτι τὸ «ἐστὶ» τοῦτο τῶν προτάσεων εἶναι ἀκατανόητον. Ὁ Heidegger διὰ τὴν ἐνισχύση τὴν γνώμην του ἢ μᾶλλον τὸν ἰσχυρισμὸν του αὐτὸν ἀναφέρεται εἰς τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Ἀριστοτέλη. Τὸ χωρίον τοῦ «Σοφιστοῦ» (246 α) τοῦ Πλάτωνος, ὅπου ὁ Πλάτων ὀμιλεῖ περὶ τῆς γιγαντομαχίας περὶ τῆς οὐσίας, εἶναι τὸ κύριον στήριγμα τοῦ Heidegger. Ὅμως ὁ Πλάτων, ὅταν ὀμιλῇ περὶ γιγαντομαχίας, δὲν θέλει νὰ τονίσῃ, ὅτι τὸ «ἐστὶ» τῶν προτάσεων εἶναι ἀκατανόητον, ἀλλὰ ἀκριβῶς ὅτι ἐχρειάσθηκε πολὺς μόχθος διὰ νὰ κατανοηθῇ τὸ εἶναι. Πέραν αὐτοῦ ὅμως ὁ Πλάτων μὲ τὸν χαρακτηρισμὸν αὐτὸν θέλει νὰ ἐκφράσῃ τὴν διαμάχην μεταξὺ ἐκείνων πού ἐννοοῦν τὸ εἶναι ὑλιστικῶς καὶ ἐκείνων πού τὸ ἐννοοῦν ἰδεαλιστικῶς. Οἱ ὑλισταὶ πιστεύουν ὅτι ὑπάρχει μόνον ὅ,τι εἶναι ἀπτόν, καὶ ἔτσι ταυτίζουν σῶμα καὶ οὐσίαν, ὕλην καὶ οὐσίαν, ἐνῶ οἱ ἰδεοκράται θεωροῦν τὸ εἶναι νοητόν. Τὸ χωρίον τοῦ Ἀριστοτέλους ἐξ ἄλλου, ὅπου στηρίζεται ὁ Heidegger διὰ τὴν ὑποστηρίξιν τὴν ἀκατανοησίαν τοῦ εἶναι, εἶναι εἰς τὸ βιβλίον Γ τῶν «Μετὰ τὰ φυσικά», κεφάλαιον 3 καὶ 4, ὅπου ὁ Ἀριστοτέλης ὀμιλεῖ περὶ τοῦ ὄντος καὶ τοῦ ἑνός. Ἐδῶ ὁ Ἀριστοτέλης δὲν χωρίζει τὸ εἶναι ἀπὸ τὸ ὄν, ἀλλὰ θεωρεῖ τὸ ὄν ὡς τὴν ἀνωτάτην ἔννοιαν. Ἐπίσης τὸ αὐτὸ ἰσχύει κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη καὶ διὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἑνός.

Τὸ γεγονός ἐξ ἄλλου ὅτι ὁ Πλάτων («Σοφιστής») 242 C) χαρακτηρίζει τὰς ἀντιλήψεις τῶν Προσωκρατικῶν περὶ τοῦ εἶναι ὡς μύθους, σημαίνει ὅτι κατ' αὐτὸν ὅτι οἱ πρόδρομοὶ του αὐτοὶ εἶπαν περὶ τοῦ εἶναι διαφόρους ἰστορίας, δηλαδή

ἔδωκαν περὶ τοῦ εἶναι διαφόρους εἰκονικὰς παραστάσεις. Αἱ ἀφηγήσεις καὶ παραστάσεις αὐταὶ λέγουν τί συμβαίνει μὲ τὸ εἶναι, ποίας ιδιότητος ἔχει καὶ ποία εἶναι ἢ οὐσία του. Ἔτσι ἄλλοι λέγουν ὅτι τὸ εἶναι εἶναι ὑγρὸν καὶ ξηρὸν, ἄλλοι θερμὸν καὶ ξηρὸν, καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς, δηλαδὴ προσδίδουν εἰς τὸ εἶναι χαρακτηρισμοὺς ἀπὸ τὸν αἰσθητὸν κόσμον. Ἀπέναντι ὅλων αὐτῶν τῶν μύθων ὁ Πλάτων θέτει εἰς τὸν διάλογον «Σοφιστής» τὸ πρόβλημα τοῦ εἶναι ριζικῶς, δηλαδὴ ἐρωτᾷ : τί σημαίνει τὸ «ἐστὶ» τῶν κρίσεων ποὺ σχηματίζουν οἱ Προσωκρατικοὶ περὶ τοῦ εἶναι, ὅταν λέγουν ὅτι εἶναι θερμὸν καὶ ψυχρὸν κλπ. Τὸ «ἐστὶ» εἶναι κάτι ἄλλο ἀπὸ τὸ θερμὸν καὶ τὸ ψυχρὸν. Ὁ Πλάτων τοποθετεῖ λοιπὸν τώρα τὸ πρόβλημα τοῦ εἶναι μέσα εἰς τὸ «ἐστὶ» τῶν κρίσεων, τῶν προτάσεων. Ἀλλὰ ἐδῶ ἀκριβῶς, δηλαδὴ εἰς τὸν «Σοφιστήν» (242 C - 244a) πρέπει νὰ προσέξωμεν πῶς θὰ ἐννοήσωμεν τὸ εἶναι. Θὰ τὸ ἐννοήσωμεν ὡς κάτι διαφοροτικὸν ἀπὸ τὸ ὄν ἢ ὡς ταυτόσημον μὲ τὸ ὄν; Τὸ ὄν ὅμως ἔχει μέσα του τὸ εἶναι. Συνεπῶς πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι τὸ ὄν καὶ τὸ εἶναι κατὰ Πλάτωνα εἶναι ταυτόσημα.

Εἰς τὴν ἀντικειμενικὴν διάκρισιν μεταξὺ ὄντος καὶ εἶναι, τὴν ὁποίαν εἰσάγει ὁ Heidegger, ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν σφαῖραν τῆς νοήσεως ἢ διακρίσις μεταξὺ ὄντικοῦ καὶ ὄντολογικοῦ. Ὁ Heidegger λέγει ὅτι αἱ θετικαὶ ἐπιστῆμαι ζητοῦν τὸ ὄν, ἐνῶ ἡ Φιλοσοφία ζητεῖ τὸ εἶναι. Δηλαδὴ τὸ ὄν εἶναι πάντοτε εἰδικόν, τὸ ὄν εἶναι μία περιοχὴ τοῦ εἶναι, ἐνῶ τὸ εἶναι εἶναι γενικόν. Κατὰ τοῦτο αἱ θετικαὶ ἐπιστῆμαι εἶναι κατὰ τὸν Heidegger ὄντικαί, ἐνῶ ἡ Φιλοσοφία εἶναι ὄντολογική. Κατὰ τὸν Heidegger ἡ ὄντολογία προηγεῖται τῶν Θετικῶν Ἐπιστημῶν καὶ τὰς θεμελιώνει. Τὸ ἐρώτημα δηλαδὴ περὶ τοῦ εἶναι προηγεῖται τοῦ ἐρωτήματος περὶ τοῦ ὄντος. Ἄν ὅμως θεωρήσωμεν τὴν ριζικὴν διάκρισιν τοῦ Heidegger μεταξὺ ὄντος καὶ εἶναι ὡς ἀμφίβολον, τότε καὶ ἡ διάκρισις μεταξὺ ὄντικοῦ καὶ ὄντολογικοῦ εἶναι προβληματική. Ἡ διάκρισις ἄλλωστε αὐτὴ εἶναι ἄγνωστος εἰς τὴν ἀρχαιότητα καὶ κατάγεται ἀπὸ τὴν φαινομενολογικὴν σχολήν, ἢ ὁποία διακρίνει μεταξὺ τυπικῆς, μορφολογικῆς καὶ οὐσιαστικῆς, ὑλικῆς ὄντολογίας.

Ἡ παρουσία, δηλαδὴ τὸ εἶδος τοῦ εἶναι ποὺ χαρακτηρίζει τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸ ὅποιον ὁ Heidegger ὀνομάζει εἰς τὴν τεχνικὴν του γλῶσσαν *Dasein*, εἶναι ἓνα ὄν τὸ ὅποιον ὄχι μόνον ἀναφέρεται καὶ εἰς τὰ ἄλλα εἶδη τοῦ ὄντος, ἀλλὰ ἔχει τὸ πρόσθετον γνώρισμα, ὅτι τὸ ὄν τοῦτο, δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος, ὡς παρουσία ἐννοεῖ τὸ εἶναι του, ἀνακαλύπτει μὲ τὴν γνῶσιν τὸ εἶναι του. Κατανόησις τοῦ εἶναι ἢ μᾶλλον αὐτοκατανόησις τῆς παρουσίας εἶναι καὶ ἓνας ὀρισμὸς τοῦ εἶναι. Ἡ παρουσία, «*das Dasein*», χαρακτηρίζεται δηλαδὴ ὄντικῶς κατὰ τοῦτο, ὅτι εἶναι συνάμα καὶ ὄντολογική. Τοῦτο τὸ χαρακτηρίζει ὁ Heidegger

και με άλλον τρόπον, λέγει δηλαδή ότι η παρουσία, δηλαδή το είδος αυτό του ὄντος μεριμνᾷ διὰ τὸ εἶναι της. Εἶναι ὅμως τοῦτο δυνατόν; Ἡ διατύπωσις τοῦ Heidegger, ὅτι ἐδῶ πρόκειται διὰ τὸ εἶναι ἢ τὸ μὴ εἶναι, σημαίνει ὅτι πρόκειται διὰ τὴν πραγματικὴν μου ὑπαρξίν. Τὸ εἶναι λοιπὸν πού ἔννοεῖ ἐδῶ ὁ Heidegger δὲν εἶναι ἡ γενικὴ ἔννοια τῆς Ὀντολογίας περὶ τοῦ εἶναι καὶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ γενικὴ αὐτὴ ἔννοια μεριμνᾷ διὰ τὴν ὑπαρξίν της. Τὸ πρωταρχικὸν εἶναι διὰ τὸν Heidegger ἡ μέριμνα περὶ τοῦ εἶναι, καὶ αὐτὴ προηγείται ἀπὸ τὴν κατανόησιν. Ἀλλὰ τοῦτο ἀκριβῶς δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ δεκτόν, διότι ἡ κατανόησις τοῦ εἶναι, εἶναι ἡ προϋπόθεσις διὰ τὴν μέριμναν περὶ τοῦ εἶναι. Μὲ ἄλλα λόγια μόνον τότε εἶναι δυνατόν νὰ μεριμνήσω διὰ τὸ εἶναι, ἐφ' ὅσον ἤδη ἔχω τὴν κατανόησιν τοῦ εἶναι. Τί σημαίνει ὅμως ἡ κατανόησις τοῦ εἶναι ἀπὸ τὴν σκοπιὰν τῆς ὑπάρξεως; Σημαίνει ὅτι ἡ ὑπαρξις κατανοεῖ τὸ εἶναι γενικῶς ἢ ὅτι κατανοεῖ τὸ ἐκάστοτε εἶναι της; Ὁ Heidegger ἔννοεῖ τὸ δεύτερον καὶ λέγει ὅτι εἰς τὴν παρουσίαν καὶ τὴν ὑπαρξίν ἀποκαλύπτεται τὸ εἶναι της. Ἀπ' αὐτὸ ὅμως δὲν προκύπτει ὅτι ἡ ὑπαρξις εἶναι ὄντολογικὴ. Ὡστε εἶναι φανερόν ὅτι διὰ τὴν μέριμναν τοῦ εἶναι καὶ διὰ τὴν κατανόησιν προϋποτίθεται τὸ συνειδέναί καὶ τὸ αὐτοσυνειδέναί. Αὐτὰ ὅμως εἶναι διὰ τὸν Heidegger δευτερεύοντα παράγωγα τῆς ὑπάρξεως.

Ἡ ὑπαρξις «ἀποφασίζεται» κατὰ τὸν Heidegger ἀπὸ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον αὐτὴ καταφάσκει ἢ παραμελεῖ τὰς δυνατότητάς της. Εἶναι ὅμως δυνατόν νὰ εἴπωμεν ὅτι τὸ εἶναι ἑνὸς ὄντος «ἀποφασίζεται»; Κατὰ τὸν Heidegger ἡ ὑπαρξις δὲν εἶναι ἓνα γνώρισμα γένους, πού περιλαμβάνει ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ ἓνα συγκεκριμένον εἶναι τοῦ συγκεκριμένου ἀνθρώπου. Τοῦτο ὅμως ἀλλάζει ριζικῶς τὸ πρόβλημα τοῦ εἶναι. Τὴν κατανόησιν, ἡ ὁποία ἀποφασίζει τὴν «ὑπαρξίν», ὁ Heidegger τὴν ὀνομάζει ὑπαρξιακὴν. Τοῦτο εἶναι μία ὄντικὴ ὑπόθεσις, ἓνα ὄντικόν ζήτημα τῆς ὑπάρξεως.

Ἡ ὅλη ὄντολογικὴ διάρθρωσις τῆς ὑπάρξεως ἐρμηνεύεται ἀπὸ τὴν ἀναλυτικὴν ἐργασίαν, τὴν ὁποίαν ὁ Heidegger ὀνομάζει ὑπαρξιακὴν ἀναλυτικὴν. Ἡ ἀναλυτικὴ αὐτὴ εἶναι κατὰ τὸν Heidegger θεμελιτικὴ Ὀντολογία, ἐπειδὴ ὅλα τὰ ἄλλα εἶδη τῆς Ὀντολογίας πού ἐξετάζουν τὸ ὄν, τὸ ὁποῖον εἶναι ἄσχετον ἀπὸ τὸν ὑπαρξιακὸν χαρακτῆρα, θεμελιώνονται εἰς τὸν ὄντικόν χαρακτῆρα τῆς ὑπάρξεως. Ἡ ὑπαρξις ὅμως δὲν πρέπει νὰ νοηθῇ ὡς ὑποκείμενον κλειστὸν εἰς ἑαυτό, ἀλλὰ ἀνοικτὸν πρὸς τὸν κόσμον. Τοῦτο ὁ Heidegger τὸ ἐκφράζει μὲ τὸν ὄρον «ἐγκοσμιότης» ἢ «ἐν τῷ κόσμῳ εἶναι». Τὸ «ἐν τῷ κόσμῳ εἶναι» τοῦ ὑποκειμένου ἢ τῆς ὑπάρξεως δὲν σημαίνει τίποτε ἄλλο παρὰ ὅτι ἡ ὑπαρξις συνδέεται μὲ τὸν κόσμον καὶ ἔχει τὴν ἰκανότητα νὰ κατανοῇ τὸν κόσμον. Ἐδῶ ὅμως τίθε-

ται ένα ερώτημα: Μήπως δηλαδή η ύπαρξιακή κατανόησης τοῦ ἀνθρώπου ἔχει τὸ θεμέλιόν της μέσα εἰς τὴν κατανόησιν τοῦ κόσμου, καὶ συνεπῶς, μήπως διὰ τὴν Ὑπαρξιακὴν Ὀντολογίαν ἢ Ὀντολογία τοῦ κόσμου ἀποτελεῖ τὴν προϋπόθεσιν;

Ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τὸ ἔργον του «*Τὰ μετὰ τὰ φυσικὰ*» θέτει δύο ἐρωτήματα: α) τὸ ερώτημα περὶ τοῦ ὄντος ὡς ὄντος, καὶ β) τὸ ερώτημα περὶ τοῦ θείου ὄντος. Ὁ Heidegger ἀφορμᾶται ἀπὸ τὰ ἀριστοτελικὰ αὐτὰ ἐρωτήματα διὰ νὰ ὀρίσῃ τὴν Μεταφυσικὴν ὡς τὴν βασικὴν γνῶσιν τοῦ ὄντος ὡς ὄντος καὶ τοῦ ὄντος καθ' ὄλου, γενικῶς. (Ἴδὲ M. Heidegger, «*Kant und das problem der Metaphysik*» 1929). Τὸ χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι ὁ Heidegger εἰς τὸ ἔργον του τοῦτο ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸν ριζικὸν χωρισμὸν μεταξὺ τοῦ ὄντος καὶ τοῦ εἶναι, ὅπως τὸν εἶχε ἀναπτύξει εἰς τὸ ἔργον του «*Sein und Zeit*» καὶ πλησιάζει τὴν ἀριστοτελικὴν καὶ πλατωνικὴν θέσιν τοῦ προβλήματος περὶ τοῦ εἶναι. Εἰς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου του λοιπὸν «*Ὁ Κὰντ καὶ τὸ πρόβλημα τῆς Μεταφυσικῆς*», σελ. 213, ὁ Heidegger λέγει ὅτι τὸ πρόβλημα τοῦ ὄντος ὡς ὄντος προτάσσεται τοῦ προβλήματος τοῦ ὄντος γενικῶς, διότι τὸ δεύτερον πρόβλημα προϋποθέτει ὠρισμένην κατανόησιν τοῦ ὄντος ὡς ὄντος. Πλησιάζει δηλαδή ἐδῶ ὁ Heidegger περισσότερον πρὸς τὴν ἄποψιν τοῦ Πλάτωνος, ὅπως τὴν ἀναπτύσσει εἰς τὸν «*Σοφιστήν*».

Ἄν καὶ ὁ Heidegger περατώνει τὸ ἔργον του «*Ὁ Κὰντ καὶ τὸ πρόβλημα τῆς Μεταφυσικῆς*» μὲ τὴν φράσιν τοῦ Ἀριστοτέλους «καὶ δὴ καὶ τὸ πάλαι τε καὶ νῦν καὶ ἀεὶ ζητούμενον καὶ ἀεὶ ἀπορούμενον, τί τὸ ὄν» (*Μετὰ τὰ φυσικὰ* Z 1, 1028 b 2 - 4), τὸ ερώτημα ὅμως τί πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν μὲ τὴν ἔννοιαν αὐτὴν τοῦ ὄντος παραμένει ἀνοικτόν. Πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν τὸ εἶναι, ὅπως τὸ ὀρίζει ὁ Heidegger εἰς τὸ ἔργον του «*Sein und Zeit*» ἢ πρέπει νὰ τὸ ἐννοήσωμεν συμφῶνως πρὸς τὰς κατηγορίας τοῦ Ἀριστοτέλους; Ὁ Ἀριστοτέλης μὲ τὸ ερώτημά του τί εἶναι τὸ ὄν ἐννοεῖ τί εἶναι ἢ οὐσία. Καὶ ἡ οὐσία εἶναι διὰ τὸν Ἀριστοτέλην ἢ πρώτη κατηγορία. Τὸ εἶναι κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην προσδιορίζεται καὶ ἐκφράζεται μὲ τὰς δέκα κατηγορίας. Ὅτι ὁ Heidegger κλείει τὸ ἔργον του «*Ὁ Κὰντ καὶ τὸ πρόβλημα τῆς Μεταφυσικῆς*» μὲ τὸ ὡς ἄνω χωρίον τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦτο σημαίνει ὅτι κατ' αὐτὸν ὑπάρχει συγγένεια μεταξὺ Κὰντ καὶ Ἀριστοτέλους ὡς πρὸς τὸ πρόβλημα τῆς Μεταφυσικῆς, καὶ αὐτὴ ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι καὶ οἱ δύο φιλόσοφοι μένουσιν εἰς τὴν ἀπορίαν ὡς πρὸς τὸ πρόβλημα τοῦτο. Ἐξ ἄλλου ὁ Heidegger διδάσκει ὅτι μόνον μὲ τὴν φιλίαν πρὸς τὸ οὐσιῶδες καὶ τὸ ἀπλοῦν συντελεῖται ἡ στροφή πρὸς τὸ ὄν καὶ ἀπ' αὐτὴν πηγάζει τὸ ερώτημα περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ εἶναι. Ὅμως τὴν ἔννοιαν αὐτὴν ὁ Heidegger ἔχει σήμερον ἀντικαταστήσει μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ «*τινός*». Καὶ τὸ «*τί*» εἶναι κατ' αὐτὸν τὸ

«μυστήριο» τοῦ εἶναι, τῆς ἀληθείας περὶ τοῦ εἶναι, ἡ ὁποία εἶναι μία διάστασις, ὅπου ὑπάρχει τὸ ἅγιον. Δηλαδή ὁ Heidegger χαρακτηρίζει τώρα τὸ εἶναι μὲ κατηγορήματα θρησκευτικά. Ἐπίσης τώρα διδάσκει ὅτι ἡ Φιλοσοφία δὲν εἶναι ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν ἀλήθειαν ὡς κατανόησιν τοῦ εἶναι, ἀλλὰ εἶναι ἡ «ποιμενικὴ μέριμνα» περὶ τοῦ εἶναι. Τέλος εἰς τὴν γνωστὴν «Ἐπιστολὴν του περὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ» (Bern 1947, σελ. 86) χαρακτηρίζει τὸ εἶναι ὡς δημιουργημα τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος ἢ ὡς δημιουργημα ἑνὸς «πεπερασμένου ὑποκειμένου». Τὸ εἶναι προσλαμβάνει τώρα χαρακτῆρα ἐνεργόν, καὶ τὴν ἀναλυτικὴν τοῦ εἶναι, ἡ ὁποία περιέχεται εἰς τὸ ἔργον «*Sein und Zeit*», τὴν διαδέχεται μία Μυθικὴ τοῦ εἶναι καὶ μία Προφητεία τοῦ εἶναι. Ἐνῶ λοιπὸν τὰ ἔργα «*εἶναι καὶ Χρόνος*» καὶ «*Ὁ Κάντ καὶ τὸ πρόβλημα τῆς Μεταφυσικῆς*» εἶναι γραμμένα ἀπὸ τὴν σκοπιὰν τῆς ἀπορίας περὶ τοῦ εἶναι, εἰς τὴν «Ἐπιστολὴν περὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ» ἡ ἀπορία περὶ τοῦ εἶναι γίνεται μυστήριον τοῦ εἶναι. Ὁ δρόμος ὅμως ὁ ὁποῖος ὀδηγεῖ ἀπὸ τὴν ἀπορίαν περὶ τοῦ εἶναι εἰς τὸ μυστικὸν καὶ τὸ μυστήριο τοῦ εἶναι, δὲν εἶναι ἄλλος παρὰ ἐκεῖνος ποῦ ὀδηγεῖ ἀπὸ τὴν ἀναλυτικὴν εἰς τὴν ποιητικὴν σκέψιν. Ὁ Heidegger λέγει τώρα: «Ὡς ἀπλοῦν τὸ εἶναι μένει κάτι τὸ μυστηριῶδες, εἶναι ἡ ἐγγύτης μιᾶς ἐξουσίας ὅχι ἐνοχλητικῆς» («Ἐπιστολὴ περὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ», σελ. 78).

Ἐφ' ὅσον ὅμως τὸ εἶναι γίνεται μυστικὸν καὶ μυστηριῶδες, ἡ ἀπορία περὶ αὐτοῦ χάνει τὴν ἀξίαν της. Τοῦτο ἔχει ὅμως βαρείας συνεπειάς καὶ σημαίνει ὅτι οἱ μεγάλοι ὄντολόγοι τῆς φιλοσοφίας, ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, μεθερμηνεύονται ἀπὸ τὸν Heidegger καὶ θεωροῦνται ἀπλοῖ θεωρητικοὶ τῆς Λογικῆς, οἱ ὁποῖοι ἐξετάζουν τὸ εἶναι μόνον ὡς γενικὴν ἔννοιαν. Ἡ ἀπαξίωσις ὅμως αὐτῆ τῆς Ὀντολογίας τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους δὲν εὐσταθεῖ, οὔτε εὐσταθεῖ τὸ λεγόμενον ἀπὸ τὸν Heidegger, ὅτι ὁ Λόγος τῆς παλαιᾶς ἐποχῆς, δηλαδή ὁ Λόγος τοῦ Ἡρακλείτου ἔχασε τὴν ἀξίαν του εἰς τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Ἀριστοτέλη. Τὸ ἀντίθετον ἀκριβῶς πρέπει νὰ ὑποστηριχθῆ, ὅτι δηλαδή ὁ Λόγος τοῦ Ἡρακλείτου ἔχει διαφοροποιηθῆ ἀπὸ τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Ἀριστοτέλη. Οὔτε εἶναι ὀρθὸν ὅτι ὁ συστηματικὸς καὶ διαφοροποιημένος λόγος τοῦ Ἀριστοτέλους εἶναι ἤδη ἡ ἔνδειξις, ὅτι ἡ ἐπιστήμη ἔχει ἤδη τεχνικοποιηθῆ καὶ ἔχει χάσει τὸ βάθος της. Ἐξ ἄλλου, ἐνῶ ὁ Heidegger εἰς τὰς παραδόσεις του περὶ Ἀριστοτέλους ὑποστηρίζει κατηγορηματικῶς τὸν θεωρητικὸν χαρακτῆρα τῆς τέχνης, εἰς τὴν «Ἐπιστολὴν περὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ» λέγει ὅτι «ἡ σκέψις αὐτῆ καθ' ἑαυτὴν θεωρεῖται ἀπὸ τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Ἀριστοτέλη ὡς μία τέχνη καὶ μία μέθοδος εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ πράττειν καὶ τοῦ κατασκευάζειν». Ἡ τέχνη ὅμως διὰ τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Ἀριστοτέλη ἔχει πάντοτε τὸν θεωρητικὸν της χαρακτῆρα,

δηλαδή εἶναι ἐπιστήμη, καὶ κατὰ τοῦτο χωρίζεται ριζικῶς ἀπὸ τὴν ἐμπειρίαν καὶ τριβὴν. Πέραν ὅμως αὐτοῦ ἡ τέχνη ἔχει γενικωτέραν ἔννοιαν καὶ σημαίνει τὴν ἰκανότητα τοῦ τίκτειν, τοῦ δημιουργεῖν. Βεβαίως, εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς τέχνης ἀνήκει καὶ ἡ ἔννοια τοῦ πράττειν καὶ τοῦ κατασκευάζειν, ἀλλ' ἀνήκει μόνον ἐφ' ὅσον εἶναι τέχνη. Μὲ τὴν ἐρμηγείαν ὅμως τῆς σκέψεως ὡς τέχνης καὶ τεχνικῆς ἐγκαταλείπεται ἀπὸ τὸν Heidegger τὸ εἶναι ὡς στοιχεῖον τῆς σκέψεως καὶ τῆς νοήσεως. Τέλος, εἰς τὸ ἐρώτημα «Τί εἶναι τὸ εἶναι ;» ὑπάρχει κατὰ τὸν Heidegger μία ἀπάντησις: εἶναι αὐτὸ τὸ ἴδιον. Ἡ πρότασις αὐτὴ εἶναι προφανῶς παρεμφερῆς πρὸς τὴν πρότασιν, τὴν ὁποίαν εὐρίσκομεν εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν τοῦ Ἰωάννου «Ἐγὼ εἰμὶ ὁ Ὡν».

R É S U M É

Celui qui, de nos jours, a radicalement posé le véritable problème métaphysique, le problème de la notion d'Être, est Martin Heidegger. Le problème du sens de l'Être apparaît dans *Sein und Zeit* comme la question fondamentale et originelle à tous les points de vue. Rompant avec une tradition philosophique séculaire, Heidegger distingue dans l'Être, le concept d'Être et celui de l'étant. Cette distinction groupe autour d'elle toutes les recherches de Heidegger dans *Sein und Zeit*. Le concept d'Être est, selon Heidegger, le plus général et, par là, le plus obscur. La généralité du concept d'Être fait obstacle à ce que l'Être soit défini, faute de tout *genus proximum* auquel il puisse être référé. Cette conclusion n'a rien à faire avec la distinction entre l'Être et l'étant. Du reste, ce que Heidegger dit à propos de l'indétermination de l'existentialité abstraite décrite dans *Sein und Zeit* n'a rien à faire avec la tradition aristotélicienne.

L'argument selon lequel, bien que la signification du vocable Être soit évidente -ce vocable étant constamment utilisé dans le langage de la vie courante, donc la connaissance quotidienne de l'Être existant comme un fait -l'Être est réellement l'innommé, puisque chaque être employé dans le jugement et le discours pose des problèmes logiques et ontologiques, ne tient pas.

L'appui, que Heidegger cherche, dans l'exploration platonicienne de l'Être (*Sophiste* 246 a) n'est pas valable, non plus, car le passage platonicien n'est pas dûment interprété: Platon soutient que la compré-

hension de l'Être exigea un dur labeur, non que l'Être est incompréhensible. En outre, Platon cherche à montrer le conflit entre matérialistes et idéalistes. Ce qu'on déduit de la quête platonicienne sur l'Être dans le *Sophiste* est que, selon Platon, l'Être et l'étant sont identiques.

Un autre point à critiquer est la distinction heideggerienne entre l'ontique et l'ontologique, distinction contestable comme celle entre l'Être et l'étant.

Contestable est, en outre, la thèse de Heidegger sur la priorité de la préoccupation (*Besorgen*), véritable existential, par rapport à la compréhension (le *Dasein* existant, selon Heidegger, de telle façon qu'il se comprend à partir de ces possibilités), modalités d'être de l'être -là même, du *Dasein* (de l'être de l'existence humaine, en grec *paroussia*). Ces deux modalités présupposent en fait la conscience et la conscience de soi, mais que Heidegger considère comme des traits secondaires de la *paroussia*.

Les remarques critiques qui suivent concernent les thèses de Heidegger sur la résolution de l'être -là et sur le rapport de l'analytique existentielle de l'existence humaine, où Heidegger traite de la structure ontologique de l'existence, et une ontologie cosmique qu'on est amené à placer comme présupposée à celle -ci, c'est à dire par le fait que l'existence humaine est par Heidegger conçue comme être dans le monde, l'être - dans - le monde étant le premier existential et le monde appartenant, pour Heidegger, ontologiquement à la *paroussia* (*Dasein*).

Dans *Kant und das problem der Metaphysik* Heidegger s'approche de la position platonico-aristotélécienne de l'Être. La parenté avec Aristote (*Mét. Z 1, 1028 b 2 - 4*), et, du même coup, avec Kant, consiste dans l'aporie devant le sens le l'Être.

Ce que Heidegger dit, au cours de ces dernières années, à propos de l'Être, donne l'impression d'une théorie d'initiation à quelque chose de sacré, il comporte un sens religieux. L'Être y est conçu comme une donnée sacrale. Dans sa lettre à J. Beaufret «*Sur l'humanisme*», Heidegger s'avère mis à la poursuite de mythes de l'absolu; il substitue à l'analytique de l'Être de *Sein und Zeit* une mythique de l'Être, à l'analytique succède la pensée poétique.

C'est surtout la dévaluation heideggerienne de l'ontologie platonicienne et aristotélécienne qui est la plus exposée à la critique.

Reste à signaler le fait que le lecteur est amené à constater avec étonnement un rapport certain entre la tautologie de Heidegger : «L'Être est ce qu'il est» et la proposition dans l'*Apocalypse* de Jean «Je suis . . . l'Étant» (Ἐγὼ εἰμί . . . ὁ ὄν).
 *

Ὁ πρόεδρος κ. **Γρηγόριος Κασσιμάτης** προέβη εἰς τὸ ἀκόλουθον σχόλιον ἐπὶ τῆς ἀνωτέρω ἀνακοινώσεως τοῦ κ. Ι. Θεοδωρακοπούλου.

«Εὐχαριστῶ τὸν κ. Θεοδωρακόπουλον διὰ τὴν ἀνακοίνωσίν του. Καὶ δὲν ἐκπλήσσομαι διότι δὲν ὑπάρχουν συζητηταὶ ἐπ' αὐτῆς. Ὑπῆρξεν κατηγορηματικὴ ἢ κριτικὴ ἀνάλυσις τῆς Ὀντολογίας τοῦ Γερμανοῦ φιλοσόφου ἀπὸ αὐτόν.

Ἄλλὰ ἐκτὸς τούτου, αἱ ἀπόψεις τοῦ Heidegger, ὅπως ὅλων τῶν μεγάλων στοχαστῶν, ὑφίστανται διακυμάνσεις κατὰ τὴν ἀνέλιξιν τῆς ἐμφανίσεώς των. Καὶ αἱ διακυμάνσεις αὐταὶ ἐκδηλώνουν ἄλλας ἐκάστοτε ἐπιρροάς. Ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Αὐγουστίνου καὶ τοῦ Πασκάλ, μέχρι τῆς φαινομενολογίας καὶ τοῦ ἀγνωστικιστικοῦ ὑπαρξισμοῦ, ἡ πορεία τοῦ Heidegger εἶναι μεστὴ ἐπαμφοτερισμῶν. Καὶ ἐξ αὐτῶν ἡ Ὀντολογία του ἐμφανίζεται ἐκάστοτε ὑπὸ διάφορον φῶς. Ἡ συζήτησις θὰ ἦτο ἀτελείωτος. Καὶ ἐλάχιστα χρήσιμος».
